

11. Suzy (record label) // Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступа: [http://en.wikipedia.org/wiki/Suzy_\(record_label\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Suzy_(record_label)).
12. Suzy (record label) // Discogs [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.discogs.com/label/Suzy>.
13. Показывають соціалістическіє країни: Болгарія, Венгрія, ГДР, Польща, Чехословаччина, Югославія // Радіо. – 1975. – №9. – С. 20-27.
14. Мельгунова І. Наші гості / І. Мельгунова // Мелодія. – 1984. – №1. – С. 55-56.
15. Menart Records // Culture.si [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.culture.si/en/Menart_Records.
16. Menart // Menart Records website (in Slovenian) [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.menart.si/>.
17. Menart Records // Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Menart_Records.
18. City Records // Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/City_Records.

УДК 343.264/275:94(477.86) «44/48»

ФОРМУВАННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ВИНИЩУВАЛЬНИХ БАТАЛЬЙОНІВ І ГРУП САМООБОРОНИ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР У 1944 – 1948 РОКАХ

Резницька В.О., здобувач

Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України

У статті проаналізовано організаційно-правові особливості створення та комплектації особовим складом добровільних воєнізованих формувань (винищувальних батальйонів і груп самооборони) в західних областях УРСР у 1944-1948 рр.

Ключові слова: західні області УРСР, винищувальні батальйони, групи самооборони, особовий склад, комплектація.

Резницкая В.А. ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОГО СОСТАВА ИСТРЕБИТЕЛЬНЫХ БАТАЛЬОНОВ И ГРУПП САМООБОРОНЫ В ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЯХ УССР В 1944 – 1948 ГОДАХ / Донецкий юридический институт Министерства внутренних дел Украины, Украина

В статье проанализированы организационно-правовые особенности создания и комплектации личным составом добровольных военизированных формирований (истребительных батальонов и групп самообороны) в западных областях УССР в 1944-1948 гг.

Ключевые слова: западные области УССР, истребительные батальоны, группы самообороны, личный состав, комплектация.

Reznickaya V.A. FORMING OF PERSONNEL OF DESTRUCTIVE BATTALIONS AND GROUPS OF SELF-DEFENCE IN WESTERN AREAS OF UKRAINE IN 1944 – 1948 / Donetsk legal institute of Ministry of internal affairs of Ukraine, Ukraine

In the article the organizational legal features of creation and acquisition the voluntarily militarized forming (destructive battalions and groups of self-defence) in the western areas of Ukraine in 1944-1948 are analysed.

Key words: western areas of Ukraine, destructive battalions, groups of self-defence, personnel, acquisition.

Серед актуальних проблем історичного минулого важливе місце посідає питання діяльності в 1944-1948 рр. у західних областях УРСР добровільних воєнізованих формувань – винищувальних батальйонів та груп самооборони, що забезпечували охорону громадського порядку та залучалися до боротьби з ліквідації збройних формувань ОУН-УПА. У наявній історико-правовій літературі здебільшого приділяється увага власне їх участі в ліквідаційних та репресивних акціях проти учасників національно-визвольного руху і членів їх родин. Водночас недостатньо приділена увага питанню організаційно-правового забезпечення цих формувань особовим складом, що й становить предмет цього дослідження.

Окремі аспекти проблеми висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема Ігоря Андрухів, Томаша Бальбуса, Івана Біласа, Сергія Біленка, Тамари Вронської, Миколи Головка, Петра Михайленка, Володимира Сергійчука, Валерія Тимофєєва, Анатолія Шевченка та інших.

Метою статті є здійснення аналізу особливостей організаційно-правового забезпечення винищувальних батальйонів та груп самооборони особовим складом із числа місцевого населення.

Процес відновлення радянської влади в західних областях відбувався у відповідності до спільної постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 21 серпня 1943 р. «Про невідкладні заходи з відбудови господарства в районах, визволених від німецької окупації». Сформовані у Харкові (тимчасовій на той час столиці УРСР) так звані робочі групи прибували у звільнені райони й займалися відновленням радянсько-партійних органів влади та силових структур. Головним чином, процес відновлення радянської системи відбувався завдяки приїжджим спеціалістам, направленим ЦК КП(б)У та НКВС УРСР і СРСР із інших областей УРСР та союзних республік. Зокрема, за даними «Інформаційної записки організаційно-інструкторського відділу ЦК КП(б)У про господарсько-політичне становище» станом на 7 червня 1944 р. у звільнені райони західних областей було направлено 597 партійних працівників, із них 271 – на посади секретарів райкомів партії, 127 – на посади керівних радянських працівників і 42 – на посади завідувачів організаційно-інструкторських відділів. А станом на січень 1946 р. із 16129 номенклатурних посад західного регіону вихідців із місцевого населення було лише 2097 осіб (13 %), із них: 7,6 % – у Станіславській, 10,8 % – Волинській, 12,1 % – Львівській, 12,6 % – Ровенській областях [3, 554-555].

Аналогічною була ситуація і стосовно кадрового забезпечення органів НКВС, для відновлення діяльності яких до кінця 1944 р. було направлено понад 8 тис. осіб з інших областей УРСР та союзних республік [14, 1-11].

Таким чином, наведені дані свідчать про дві тенденції: з одного боку – недовіру радянської влади до місцевого активу, серед якого могли бути «вороги народу», «українські буржуазні націоналісти», та відсутність серед них кадрів із необхідним досвідом, а з іншого – страх місцевих прихильників радянської влади перед реальною загрозою життю за співпрацю з режимом від націоналістичного підпілля. Власне, ця загроза була щоденною не лише для місцевих активістів, а й для приїжджих спеціалістів. Саме для нормального функціонування відновлених органів радянської влади та ліквідації збройних формувань УПА в західні області було направлено значну кількість внутрішніх військ НКВС, створювалися винищувальні батальйони та групи самооборони.

Правовою підставою для відновлення діяльності цих воєнізованих формувань була постанова РНК СРСР від 24 червня 1941 р. «Про заходи в боротьбі з парашутними десантами і диверсантами противника у прифронтовій смузі», на основі якої НКВС СРСР видав аналогічний наказ 25 червня 1941 р. Згідно з наказом, створення винищувальних батальйонів відбувалося як із особового складу внутрішніх військ НКВС, так і на добровільній основі з місцевого населення [5, 367]. Відповідно винищувальні батальйони поділялися на воєнізовані, бійці яких перебували на казарменому становищі, та цивільні, бійці яких входили до їх складу без відриву від основної роботи, знаходилися за місцем проживання. Вони залучалися до чергувань (патрулювання) у населених пунктах, а також у міру крайньої необхідності – й до участі в оперативно-військових заходах.

Найбільш елітними та надійними з воєнізованих формувань були винищувальні батальйони, сформовані з бійців Внутрішніх військ НКВС. Зокрема, станом на травень 1944 р. у звільнених районах західних областей налічувалося 26304 бійці Внутрішніх військ НКВС, із них: у Станіславській області – 1328 бійців, Львівській – 6525, Тернопільській – 3057, Чернівецькій – 1355, Волинській – 5285, Ровенській – 8754 бійці [1, 13].

До винищувальних батальйонів, які перебували на казарменому становищі, було залучено і понад три тисячі бійців із розформованих партизанських загонів, що діяли на території Волинської та Ровенської областей. Зокрема, впродовж 15-25 лютого 1944 р. у цих областях було сформовано 30 винищувальних батальйонів, координаційний штаб яких дислокувався в Ровно [2, 259].

Необхідно зазначити, що бійцям-винищувачам, які перебували на казарменому становищі, згідно з постановою Державного Комітету Оборони СРСР від 9 квітня 1942 р. виплачувалося грошове утримання та надавалася матеріальна допомога за нормами, встановленими для рядового і молодшого начальницького складу Червоної армії або органів міліції [7].

У звільнених від гітлерівських окупантів районах до винищувальних батальйонів було залучено й бійців із польських формувань Армії Крайової, яка не тільки воювала проти УПА, а й проти радянського режиму за відновлення Польщі в кордонах 1939 р. Загальновідомо, що внаслідок проведеної органами НКВС на початку 1944 рр. операції «Буря» польське «націоналістичне» підпілля було розгромлено. Частина активних учасників воєнізованого формування Армії Крайової було репресовано, частину – мобілізовано до Червоної армії, а окремі підрозділи перейшли на службу в органи НКВС у статусі винищувальних батальйонів.

За словами як безпосередніх бійців польських винищувальних батальйонів, так і польських науковців, зокрема, Томаша Бальбуса, до такої «співпраці» з радянським режимом поляків спонукувала необхідність самозахисту від терористично-диверсійних акцій відділів УПА, а також «прагнення помсти за українські злочини» [8]. Польські винищувальні батальйони під контролем НКВС діяли на території Львівської, Станіславської та Тернопільської областей. Так, у Коломиї винищувальний батальйон із «аківців» розміщувався у казармах довоєнного польського 49 Гуцульського піхотного полку. За словами бійця цього батальйону Болеслава Мечковського, «домовленість була простою: Армія Крайова зобов'язувалась припинити будь-які дії проти совітів, а більшовики дозволили нам залишити зброю і захищати цивільне населення від українців (*тобто УПА. – В.Р.*). У них не було людей, щоб контролювати ситуацію в тилу, а ми хотіли покласти край різні наших співвітчизників» [8].

Бійці винищувальних батальйонів залучалися до проведення оперативно-військових операцій, облав, засідок, проведення мобілізації до Червоної армії, виселення родин учасників збройних формувань УПА та «бандпособників» тощо. Наприклад, польський винищувальний батальйон, що дислокувався у Надвірній, 28 серпня 1944 р. взяв участь в акції з виявлення «учасників» та «бандпособників» УПА в с. Грабовець, під час якої було спалено майже 300 житлово-господарських будівель, вбито 85 та арештовано 70 мешканців села [8].

Про активну діяльність винищувальних батальйонів, сформованих переважно із поляків, свідчить і довідка НКВС УРСР від 19 липня 1944 р. під назвою «Огляд оперативно-службової і бойової діяльності винищувальних батальйонів НКВС УРСР за перше півріччя 1944 року». Так, із 73102 затриманих осіб на території 20 областей УРСР, у західних областях (чотири з яких ще не були повністю звільнені) було затримано 8053 особи (у Волинській – 1887 осіб, у Рівенській – 5522, у Станіславській – 2822, у Тернопільській – 1954, у Чернівецькій – 868 осіб), із яких 2587 осіб так званих «ворожих елементів» і 4990 – дезертирів і призовників, які ухилялися від служби в Червоній армії [1, 140-141]. А в довідці Штабу винищувальних батальйонів НКВС УРСР від 15 лютого 1945 р. відзначалося, що більшість із членів цих формувань «чесно і добросовісно виконують покладені на них обов'язки», «проявляють сміливість та мужність у бойових діях з бандами», «охороняють життєво важливі промислові та сільськогосподарські об'єкти, несуть службу з охорони залізничних і шосейних мостів, патрулюють у населених пунктах і беруть участь у всіх операціях, які проводять органи НКВС з очищення тилу від кримінального та ворожого елементу» [5, 379].

Водночас із формуванням винищувальних батальйонів, бійці яких перебували на казарменому становищі, у селах формувалися винищувальні батальйони у вигляді груп самооборони, до яких залучалися особи «без відриву від основної роботи». Правовою основою для їх функціонування були безпосередньо постанова РНК СРСР від 24 червня та наказ НКВС СРСР від 25 червня 1941 р., а також постанова ЦК ВКП(б) від 27 вересня 1944 р. «Про недоліки в політичній роботі серед населення західних областей УРСР», а особливо – спільний наказ НКВС-НКДБ СРСР «Про заходи з посилення боротьби з оунівським підпіллям і ліквідації озброєних банд ОУН у західних областях Української РСР» від 9 жовтня 1944 р. [1, 116-120]. На виконання останніх урядових вказівок відповідним чином відреагували радянсько-партійні органи на місцях. Так, у постанові Львівського обкому КП(б)У від 30 жовтня 1944 р. пропонувалося створити при кожній сільській раді винищувальні батальйони по 10-25 озброєних бійців, яких звільняли від служби в армії [6, 765].

У постанові Станіславського обкому від 2 листопада 1944 р. наказувалося начальнику УНКВС до 15 листопада створити загони винищувальних батальйонів із розрахунку: у районних центрах – до 100 бійців, у великих селах – від 10 до 15 бійців, а в кожному селі – не менше 5 бійців [12, 93-95].

На Тернопільщині до кінця 1944 р. винищувальні батальйони та групи самооборони взяли під охорону 19 радгоспів, 40 колгоспів, 25 МТС, 36 спиртзаводів, 2 електростанції [6, 766].

Групи самооборони кількох населених пунктів творили винищувальний батальйон чисельністю від 100 до 250 бійців. До їх рядів вступали прихильники радянської влади, комсомольсько-партійні активісти, особи, які самі чи їхні родичі постраждали від повстанців. Керівництво такими винищувальними батальйонами здійснювали штаби при районних відділах (відділеннях) НКВС, який очолював начальник відділу (відділення).

Бійці груп самооборони почергово, у вільний від основної роботи час, здійснювали цілодобове патрулювання у населеному пункті, охороняючи його від нападу боївок УПА. Однак цій категорії «істребків» не дозволялося постійно носити зброю, а лише під час чергування, не виплачувалася грошова й матеріальна допомога, вони не перебували на казарменому становищі, а проживали у власних домівках. Керівництво такими групами самооборони покладалося на дільничних уповноважених міліції або на призначених начальником райвідділу НКВС працівників. Їх заступниками призначався хтось із членів групи.

Станом на кінець листопада 1944 р. у західних областях уже діяло 203 винищувальні батальйони в складі 22796 бійців і 2997 груп самооборони (27383 бійців) [11, 272].

Таким чином, названі вище постанова ЦК ВКП(б) та спільний наказ НКВС-НКДБ СРСР значно активізували процес створення в населених пунктах західних областей воєнізованих добровільних формувань із місцевого населення для охорони громадського порядку та боротьби зі збройними відділами УПА.

Порівнюючи діяльність винищувальних батальйонів у західних і східних областях України, нарком НКВС УРСР В. Рясной у своєму виступі на пленумі ЦК КП(б)У 23 листопада 1944 р. відзначив, що «коли для східних областей винищувальні батальйони фактично не мають ніякого значення, то в західних областях вони мають велике значення з тієї причини, що люди в цих винищувальних батальйонах, місцеві українці, по суті, уже воюють з бандитами. Відповідно, це люди, з яких можна виховати дуже велику кількість відданих радянських працівників». А тому висловив думку, що саме завдяки посиленню партійними органами серед особового складу винищувальних батальйонів політико-виховної роботи можна й необхідно перетворити їх «в школи з виховання і підготовки сільських і районних радянських працівників» [11, 274-275].

Отже, міркування наркома В. Рясного були не лише його думкою, а фактично стратегічною лінією центрального керівництва щодо населення західних областей, спрямованою на вирішення двох взаємозалежних проблем: ліквідації самостійницького руху і радянізації краю за допомогою місцевого населення.

Водночас протилежної думки щодо ролі «винищувачів» були учасники збройного руху опору. Зокрема, за словами керівника Городоцького проводу ОУН (Львівщина) Сидора, «істребительщина була небезпечним і хитрим більшовицьким способом роз'єднати і деморалізувати українство» [13, 23].

За даними польських дослідників, до другої половини 1945 р. серед особового складу винищувальних батальйонів, що склалися із груп самооборони, поляки становили 60-80 % [10]. Ситуація за національним складом суттєво змінюється в другій половині 1945-1946 рр., коли у відповідності з міжурядовою Люблінською угодою від 9 вересня 1944 р. розпочалося взаємне переселення польського населення з теренів західних областей України до Польщі, а українського – із Польщі в УРСР. Зокрема з жовтня 1944 р. до 1 серпня 1946 р. із Польщі до СРСР було переселено 518219 осіб, з яких 488662 особи осіли на теренах УРСР, у тому числі 42184 сім'ї в чотирьох західних областях, а саме: 9428 сімей – у Львівській, 5747 – у Дрогобицькій, 5370 – у Станіславській і 21639 сімей – у Тернопільській [4, 19]. Водночас із 305226 сімей, що проживали в західних областях, до Польщі було переселено 272544 сім'ї (789982 особи). Категорично відмовилась переселятися 3471 сім'я (13573 особи) [9, 276]. У

зв'язку з цим, різко зменшується відсоток поляків у групах самооборони і відповідно зростає кількість українців. Наприклад, у Тернопільській області станом на 1 червня 1945 р. серед бійців груп самооборони поляки становили лише 27%, а відсоток українців зріс до 53 % [6, 765]. Аналогічною була ситуація й в інших західних областях, яка до серпня 1946 р. ще більше змінилася на користь українців.

Однак вимушена заміна особового складу винищувальних батальйонів і груп самооборони українцями призвели з другої половини 1945 р. до появи фактів «зради» і роззброєнь, пік яких прийшовся на перше півріччя 1946 р. Це було зумовлено тим, що в ряди цих формувань вступило й чимало колишніх учасників збройного підпілля, які легалізувалися, скориставшись зверненнями уряду УРСР від 19 травня 1945 р. [1, 143].

Через деякий час за наказами своїх колишніх командирів одні, прихопивши зброю, поверталися в повстанські загони, інші – за спеціально спланованою операцією допомагали повстанським боївкам у нападі на караульні приміщення, де зберігалася зброя груп самооборони, після чого теж поверталися в ряди повстанців. Таким чином, групи самооборони стають одним із джерел постачання зброї та боєприпасів для повстанців, а часті їх напади сприяли деморалізації бійців цих формувань. Зокрема, тільки впродовж січня-травня 1946 р. було зафіксовано 154 випадки роззброєнь, під час яких повстанцями було забрано 1370 одиниць зброї [6, 766].

Оскільки «зрадництво» й роззброєння набували масового характеру, то 19 квітня 1946 р. ЦК КП(б)У ухвалив постанову «Про посилення політичної роботи, підвищення більшовицької пильності та бойової підготовки у винищувальних батальйонах західних областей УРСР», в якій вимагав очистити їх від «ворожих» і «зрадницьких елементів», а також посилити заходи морально-матеріального стимулювання бійців цих формувань. Зокрема, пропонувалося звільнити їх від строкової служби в армії, сільськогосподарського податку, стимулювати «за самовіддану службу» преміями, грамотами, одягом, взуттям тощо [6, 766].

На виконання постанови МВС створило спеціальні комісії, які провели перевірку у винищувальних батальйонах західних областей. За результатами перевірки МВС видало директиву, якою вимагало до 30 квітня провести «ретельне очищення особового складу винищувальних батальйонів від засміченості антирадянськими елементами і від агентів ОУН-УПА» [1, 161]. Зокрема, із наявних 37,7 тис. бійців винищувальних батальйонів було звільнено 12,7 тис. як «політично ненадійних» та підозрюваних у зв'язках зі збройним підпіллям [6, 766]. Так, у Станіславській області за наслідками перевірки було розформовано 137 винищувальних батальйонів і звільнено 4229 бійців, з яких 57 осіб – арештовано як «зрадників» і «бандпособників». Крім того, 117 винищувальних батальйонів у складі 1000 бійців було розформовано безпосередньо за наказом міністра МВС [16, 66].

Однак необхідно наголосити, що не тільки «зрада» та «зв'язки з бандитами» були головними причинами масових роззброєнь повстанцями винищувальних батальйонів. Чималу роль, як показали результати перевірки, відігравала й відсутність елементарних умов для несення служби, а саме: спеціально обладнаних караульних приміщень, контролю за зберіганням зброї, організації караульної служби, соціально-матеріальний захист тощо. У зв'язку з цим МВС УРСР видало 28 травня 1946 р. чергову директиву щодо реорганізації груп самооборони. Зокрема у селах, де особовий склад налічував менше 15 бійців, а їх боєздатність і відданість радянській владі викликали сумніви в начальників РВ МВС і перших секретарів РК КП(б)У, то такі групи пропонувалося розформувати. І, навпаки, у населених пунктах, де групи самооборони були боєздатними і викликали довіру, пропонувалося збільшувати особовий склад до 25 бійців [15, 1-3].

Тут зазначимо, що такі кампанії з очищення особового складу винищувальних батальйонів від «зрадників» і «пособників» націоналістичного підпілля проводилися регулярно до червня 1948 р., коли їх було реорганізовано в групи охорони громадського порядку (ГОГП).

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що відновлення діяльності воєнізованих формувань на звільнених від нацистських окупантів територіях західних областей базувалося на партійно-урядових постановах і наказах НКВС, завдання яких були спрямовані не лише на виконання їх безпосередніх завдань, а й на ліквідацію збройних формувань ОУН та УПА.

Поповнення особового складу винищувальних батальйонів і груп самооборони проводилося з місцевого населення, зокрема осіб, які симпатизували радянській владі, або тих, які самі чи їхні родини постраждали від учасників збройного підпілля. На перших порах основне ядро в рядах цих формувань становили особи польської національності, а у зв'язку із взаємним переселенням польського й українського населення у відповідності до Люблінської угоди з другої половини 1945 р. серед особового складу переважають українці. Відповідно це призвело до громадянського протистояння і братовбивчої війни між українцями, які опинилися по різні сторони барикад.

Водночас, користуючись нагодою, певна частина чоловічого населення, яка підтримувала національно-визвольний рух чи була його нелегальним учасником, свідомо або за наказом свого керівництва вступала в ряди винищувальних батальйонів та груп самооборони, які згодом стають одним із джерел поповнення зброєю та боєприпасами збройних формувань УПА. Це змушувало керівництво НКВС (МВС) регулярно проводити очищення особового складу винищувальних батальйонів від «зрадників» і «банд пособників», а в червні 1948 р. реорганізувати їх у нову структуру – групи охорони громадського порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухів І.О. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939-1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І.О. Андрухів, А.Й. Француз. – Рівне-Івано-Франківськ : «Талія», 2001. – 336 с.
2. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. / І.Г. Білас. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн.1. – 432 с.
3. Головка М.Л. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939–1945 рр. : монографія / М.Л. Головка. – К.: Олан, 2004. – 704 с.
4. Державний архів Івано-Франківської області, ф. Р-295, оп. 2, спр. 38. О переселении польского населения с Украины в Польшу, 468 арк.
5. Михайленко П.П. Історія міліції України у документах і матеріалах: у 3-х т. / П.П. Михайленко, Я.Ю. Кондратьєв. – К.: Генеза, 1999. – Т.2: [1936-1945]. – 412 с.
6. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX ст. Історичні нариси / [Д.В. Архієрейський, О.Г. Бажан, Т.В. Бикова та ін.]; відповід. ред. В.А. Смолій. – К.: Наук. думка, 2002. – 952 с.
7. О порядке денежного обеспечения лиц, вступивших в народное ополчение, истребительные батальоны и партизанские отряды, мобилизованных на оборонные работы и призванных в формирования МПВО: Приказ ГКО от 9 апреля 1942 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: ru.wikisource.org/.../Постановление_ГКО_№1567с.
8. С врагом на врага [Электронный ресурс] – Режим доступа: rus.ruvu.ru/tag_3671063.
9. Сергійчук В.І. Депортація поляків з Галичини в Польщу в 1944-1946 рр. / В.І. Сергійчук // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст.: матеріали міжнар. наук.-практ. конфер., 21-22 листопада 1996 р., м. Івано-Франківськ. – Івано-Франківськ, 1997. – С. 274-276.
10. Трофимович В. Роль Німеччини і СРСР в українсько-польському конфлікті 1939-1945 / В. Трофимович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.yi.lviv.ua/n28exts/trofymovych.htm.
11. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 23, спр.666. Стенограмма Пленума ЦК КП(б)У 22–24 ноября 1944 г., 433 арк.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 23, спр. 929. Специальные сообщения, докладные записки, информации о действиях украинско-немецких националистических банд и о мероприятиях по борьбе с ними, 140 арк.

13. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 23, спр. 1365. Выписки из протокола заседаний бюро РК КП(б)У, докладные записки и переписка о состоянии и работе органов НКВД и милиции, 35 арк.
14. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 23, спр. 1368. Доклад о работе отдела кадров НКВД УССР за 1944 год, 77 арк.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 23, спр. 2889. Особая папка. Выписка из протокола №89 заседания бюро Волынского обкома КП(б)У «Об усилении политической работы, повышении большевистской бдительности и боевой выучки в истребительных батальонах в Западных областях», 3 арк.
16. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 23, пр. 4974. Отчёты, информация, справки секретарей обкома КП(б)У секретарям ЦК КП(б)У т.т. Кагановичу Л.М., Хрущёву Н.С. о ходе борьбы с остатками банд и подполья украинско-немецких националистов по Станиславской области, 159 арк.